

Den (selv)gode, den onde & den virkelig overanstrengte

Af Randi Andersen og Thomas Bille

To ansatte ved Hindholm Socialpædagogiske Seminarium har undersøgt deres "aftagerfelt": pædagog-, lærer- og sygeplejerskeprofessionerne. Læsningen af praktikudtalelser fra de tre professioner har fremkaldt nogle karrikerede billeder af professionerne, som rejser følgende spørgsmål:

Kan det virkelig passe

- At pædagoger er omsorgsfulde og medmenneskelige men har svag fokus på faglighed.
- At lærere er autoritære og disciplinerende uden fokus på det hele barn eller kollegialt samarbejde.
- At sygeplejersker har en meget bred forståelse af egen faglighed og kæmper for at honorere alle krav samtidig.

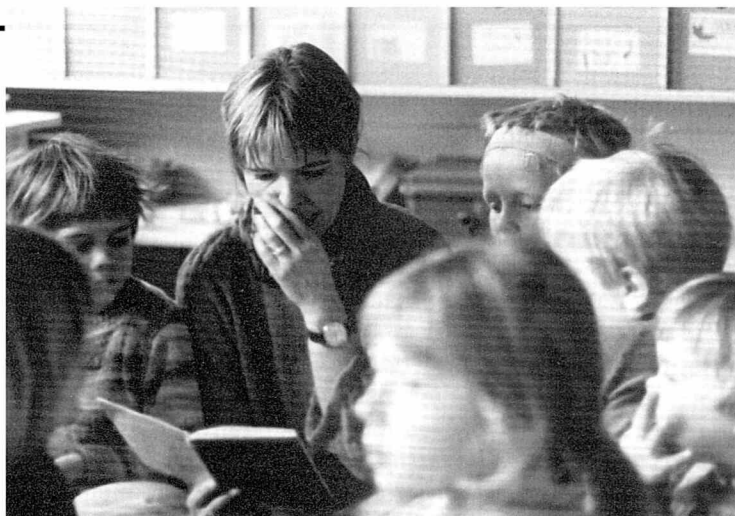

Foto fra Kongens Haves Børnehave/Grafisk Himmel

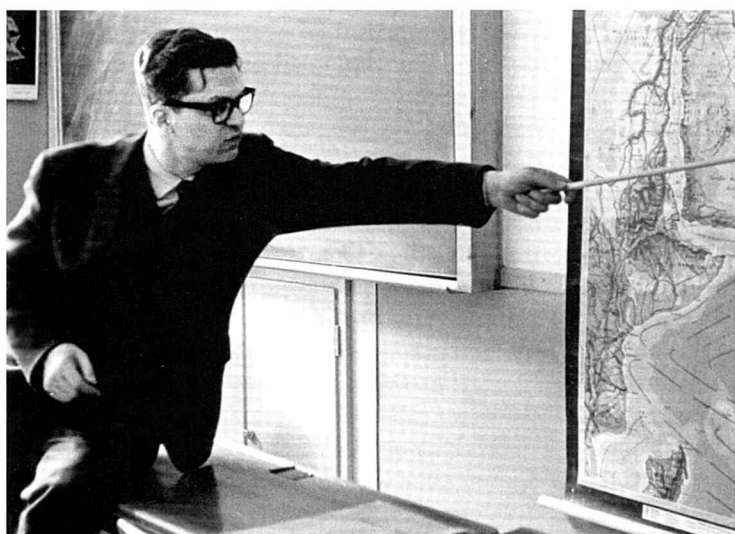

Foto fra Ingrid Jespersens Skole

Foto fra lærebogen "sygeplejefag" /Inger Minnasdatter

Vidensproduktion i CVU

Der er p.t. meget tale om, at Centre for Videregående Uddannelser (CVU) har særlige opgaver i form af udvikling og forskning. Tiden er forbi, hvor seminarierne blot skulle formidle viden. Nu skal de også producere viden. I denne artikel vil vi vise, hvorledes vi på uddannelsesinstitutionerne ved noget særligt, noget som på den ene side er "mere" end den viden, man har på arbejdspladserne – i "praksisfeltet" som vi plejer at kalde det – og som på den anden side adskiller sig afgørende fra den viden, universitetsforskningen kan producere. Ud fra den grundantagelse at arbejdet med at uddanne de studerende løbende afstedkommer nye erkendelser, og ud fra en realistisk viden om, at mange af disse erkendelser bliver efterladt på sidelinjen i vores ganske hektiske hverdag, har vi valgt at se på noget ganske banalt – nemlig vore "praktikudtalelser". Vi vil gøre os kloge på det velkendte. På seminarierne er praktikudtalelsen en velkendt genre. Vi er vant til at se på dem som en vurdering af den enkelte studerende. Men hvad hvis vi læser dem med nye øjne? Hvad siger praktikudtalelserne så om det arbejdsliv, som de er produceret af? Hvilke billeder af professionerne træder så frem?

Praktikudtalelsens placering i forhold til arbejde-uddannelse-praktik
 Praktikudtalelserne produceres under praktikken. Forholdet mellem arbejde, uddannelse og praktik er derfor centralt for at forstå praktikudtalelserne. Praktikken rummer en dobbelthet, idet den på den ene side har til hensigt at integrere praktikanten på arbejdspladsen, dvs. praktikken skal tilnærme sig en realistisk arbejdssituation. På den anden side har praktikken

den særlige karakter at opfordre den studerende til at være observerende, reflektere over praksis og "se" arbejdet udefra. Praktikken er altså dels et rum for læring, hvilket retter sig mod uddannelsen og dels et rum for arbejds læring.

Praktikudtalelsen er produceret af praktikvejlederen, som er en del af arbejdspladsen – samtidig er hun en del af uddannelsen i og med at hun er ansvarlig for vurdering af praktikken, som er en del af den studerendes uddannelse.

Praktikudtalelsen er et formelt dokument, der vurderer den enkelte studerende i forhold til, om hun er klar til at træde ind i den pågældende professions praksisfelt. Arbejdspladsernes egne krav, professionsantagelser, praksisrefleksioner etc. i forhold til at være lærer, pædagog og sygeplejerske træder frem i dette dokument, og det er det vi ønsker at analysere. Vi antager, at indholdet i praktikudtalelserne rummer centrale aspekter af professionerne. Det er jo ikke tilfældige dokumenter. Praktikudtalelserne har status af kontrol-dokumenter, der især henvender sig til "systemet" og dets behov for vurdering og sortering. Men udtalelserne er også personlige læringsdokumenter, der skal argumentere for sagen – både hvad arbejdet i praktikken har drejet sig om, og hvorledes man har omgåedes arbejdet som lærestof. Der lægges arbejde i udformningen af udtalelserne fra de praktikansvarlige vejledere – og når de studerende får deres udtalelser i hånden lægges der energi i at afkode, hvad det er der står "om mig", men også om det fremtidige arbejde.

I det følgende præsenterer vi resultaterne af vores tekstlæsning fra de tre professioner. Vi fremkalder et noget unuanceret billede, men forsøger også at fremhæve modsatrettede tendenser samt at stille spørgsmål til billederne. Vi har henlagt metodeovervejelserne om tekstlæsningen til sidst i artiklen.

Den (selv)gode pædagog

Pædagogprofessionen baserer sig generelt på et fladt hierarki, hvor afstanden mellem medarbejderen og ledelsen er kort,

hvor ansvarsområder og arbejdsopgaver veksler mellem forskellige medarbejdere relativt uafhængigt af status og position. Hvor kontakten og samarbejdet mellem medarbejderne i det daglige arbejde er tæt og forpligtende.

Medmenneskelighed

Arbejdet som pædagog bygger på en tæt og anerkendende kontakt til målgruppen for det pædagogiske arbejde. Udtalelser af typen: "god forståelse og intuition for det enkelte barn og gruppen som helhed"; "nært forhold til de enkelte børn, men også for gruppen"; "stor indfølelse"; "møde beboerne, hvor de er" peger på, at det medmenneskelige aspekt er i centrum. Der er yderligere grund til at tro, at pædagogerne praksis i høj grad er bestemt og defineret af målgruppen: "evne til at skabe beskæftigelse, give oplevelser og organisere aktiviteter på den enkeltes præmisser"; "forstå og involvere sig i det enkelte barn og hans/hendes situation, således at den unge oplever et hensigtsmæssigt og udviklende forløb"; "har en medfødt fornemmelse for hvilke børn der har behov for særlig omsorg i forskellige situationer"; "god til at finde børnenes interessefelter og deltage i disse".

Overfor det kollegiale fremhæves især egenskaber som "positiv", "åben" og "imødekomende". Der er desuden en række forventede egenskaber til selve arbejdet, hvor især "selvstændighed" og "ansvarlighed" ofte bliver fremhævet. Der lægges stor vægt på dialogen og på samarbejdet med kolleger, pårørende og målgruppen, og i den forbindelse egenskaber som at være lyttende, forstående og problemløsende.

Der synes ikke at være tvivl om, at pædagoger regner sig selv for at være gode til at indgå i tætte og forpligtende relationer. Men kan det ikke i sig selv være en belastning, hvis man vil alle det så godt? Visse pædagoger oplever et pres indefra i form af samarbejdsproblemer: "Vi har i de sidste to måneder af praktikken haft interne samarbejdsproblemer, som har givet en dårlig stemning i huset, samt drænet samtlige medarbejdere for energi". Der er også eksempler, hvor pres fra brugerne beskrives.

Udsagn som "tilspidsede situationer"; "kritiske situationer"; "kaotisk hverdag" og "X har været udsat for en alvorlig grænseoverskridende episode med en beboer" tyder desuden på, at visse pædagoger oplever et intenst arbejdspress fra børn/borgere/brugere i det daglige arbejde. Endelig kan presset komme udefra: "Institutionen har været genstand for en omstillingsproces igangsat af amtet. Rammerne for den daglige praksis er af og til præget af annullering af planlægning og tilspidsede dage med få personer"; "Institutionen arbejder med "det hele menneske" formuleret af Vestsjællands Amts Arbejdsmarkedspolitik"; "Institutionen befinder sig i en kultur i forandring, hvilket indebærer frustrationer og angst for det ukendte".

Viden og færdigheder

Umiddelbart fremstår det medmenneskelige niveau i pædagogens selvforståelse, som det mest fremtrædende kernefaglige aspekt i pædagogprofessionen. En nøjere gennemgang af materialet viser imidlertid, at der også er fokus på færdigheder/viden. Ordet "refleksion" optræder ofte på følgende tre planer som dele af professionsforståelsen:

- som selvrefleksion, f.eks. "høj grad af erkendelse af, hvor han slår til fagligt"
- som refleksion overfor målgruppen: f.eks. "har indhentet relevant viden vedrørende brugere og deres handlingsmønstre"
- som refleksioner over pædagogisk arbejde i almindelighed, f.eks. "meget bevidst om den pædagogiske praksis og dens virkemåder".

På færdighedsplanet fremhæves især handlinger forbundet med at planlægge, udføre og evaluere arbejdet, hvilket man kunne kalde for de pædagogiske didaktiske kompetencer, f.eks.: "ser og læser børnenes signaler og handler derefter", "har selvstændigt tilrettelagt og gennemført flere aktiviteter med børnene" og "skabe overblik og finde løsninger på den konkrete plan". Færdigheder i forhold til samarbejdet med kolleger nævnes også: f.eks.: "På det kolle-

giale plan...været med til at supervisere og supplere kolleger i det daglige arbejde". Der er også flere eksempler på, at praktikanter har udfordret eller bidraget til udvikling af institutionernes praksis og selvforståelse: "Har været medvirken- de til at skabe og lukke op for nye ideer og tiltag"; "Den studerendes observationer har været af stor værdi på vores gruppe- møder". Derudover ser det ud til, at studerende som i deres praktikopgave har til opgave at arbejde med et forsøgs- og udviklingsarbejde direkte bidrager til forandringer på institutionerne. Vi kan nævne som eksempler: "Hun har været god til at informere kolleger om sit projekt med Sorg- og kriseplan, som vi får glæde af i fremtiden"; "Han har lavet et udviklingsprojekt om drengeliv i institutionen. Projektet er samtidig et pilotprojekt for hele huset, som er i gang med et større projekt omkring drengeliv i SFO"; "Hun har skrevet en god opgave om netværkstænkning i pædagogisk arbejde med sindslidende, som vi kan bruge i vores videre netværksarbejde her på stedet"; "Som bilag til sin opgave har hun lavet et hæfte med de sange, rim og remser, legeforløb samt motorikøvelser, som har ligget til grund for hendes forløb. Vi glæder os meget til at anvende det i vores fremtidige arbejde med børnehavebørnene".

Det lader til at pædagoger generelt er gode til at observere, reflektere og handle.

Men i hvor høj grad får de skriftliggjort og dokumenteret deres arbejde? Følgende udtalelser efterlyser bedre skriftlige kvalifikationer hos praktikanterne: "skal forbedre sin skriftlighed"; "skal arbejde videre med skriftlighed"; "skal arbejde med det skriftlige og lære at have fokus på emnet". Spørgsmålet er om kravet til skriftlighed bliver skærpet som følge af stigende krav til dokumentation på mange pædagogiske arbejdspladser?

Autoritet og synlighed

Pædagogens autoritet er en nødvendig betingelse for professionsudøvelsen, hvilket følgende udtalelser lægger op til: "sætter dagsordenen"; "har vundet børne-

nes respekt ved at ...synliggøre sin egen holdning"; "har været bevidst om egne grænser og holdninger og formidlet det videre til børnene"; "lært at sætte grænser"; "skaber ro på stuen i kaotiske situationer"; "tør godt stille krav til børnene". Autoriteten opnås dog ikke i kraft af den hierarkiske status, men i højere grad ved at sætte sig "ned" på børnenes niveau og vise sit engagement og interesse for børn/brugere/beboere: "har udviklet et tæt forhold til brugergruppen, der udviser hende stor respekt"; "har vundet børnenes respekt ved både at lytte og tage hensyn til deres mening". Pædagogens autoritet fremtræder ikke som en naturlig og indiskutabel del af professionen. Den synes snarere at være genstand for en aldrig afsluttet forhandling, hvor pædagogen, dels ved at vise børn/brugere/beboere respekt, dels ved at træde i karakter med sin synlighed i rollen, opnår den autoritet og gennemslagskraft overfor målgruppen, som er en grundlæggende betingelse for den vellykkede professionsudøvelse. Den adfærd, som ønskes er udadvendt og synlig: "Udadvendt og god til at få kontakt"; "Synlig i den pædagogiske debat"; "Meget aktiv, har taget initiativ til mange aktiviteter".

Det er derfor ikke overraskende at ordet "synlighed" fremhæves som et centralt og vigtigt karaktertræk i pædagogens rolle – et karaktertræk som af og til efterlyses: "Problem med tilbageholdenhed i forbindelse med at tage initiativer"; "har svært ved at sige til og fra og være igangsættende". Andre udtalelser fremhæver den ønskede udvikling: "Ændring fra stille og observerende til deltagende og handlekraftig"; "Ændring fra stille til synlig".

Selvtillid og selvværd

I pædagogprofessionen udtrykkes der flere steder ønske om, at praktikanterne udvikler selvtillid i forhold til de personlige kernekompetencer: "Du skal blive bedre til at stole på din egen intuition"; "...hun er meget beskedent – det skal ikke holde hende tilbage fra at stole på sig selv"; "X skal arbejde på synliggørelse af sig selv, tro på sig selv". Det lader til at være et erkendt problem, at selv meget ihærdige og fagligt kompetente praktikanter kan have vanskeligt ved at træde i

karakter – både overfor målgruppen, de pårørende og kollegerne. En lignende type udviklingskrav er "at arbejde med at formidle kritiske ting til forældre"; "skal ikke gemme sig men give los af hvad hun har"; "arbejder med at blive mere modig". Det lader til, at der ligger en særlig udfordring i pædagogprofessionen, der går ud på at opbygge visse professionsudøveres selvtillid og selvværd.

Kan det være udtryk for, at selvtillid i forhold til egen kunnen er en særlig udfordring for pædagogprofessionen?

Konklusion

Den pædagogiske profession opererer i et fladt system med uklare kompetenceområder og roller. Der er stor fokus på socialitet og personlighed. Pædagogen indgår hele tiden i samarbejdsrelationer med kollegerne, således at hendes evne til at samarbejde er central. Dette kan også være en del af baggrunden for at vurderingen af personligheden står centralt. En anden grund til vægtningen af personligheden, er at personlige egenskaber og faglighed er meget sammenvævet i professionens selvforståelse.

Hvad angår forholdet til målgruppen, er det præget af anerkendende relationer, hvor pædagogen tager udgangspunkt i målgruppen og opbygger et ikke-autoritetsbaseret forhold. Denne lille fokus på autoritet, hvor professionen fremhæver det ligeværdige, får betydning for professionens forandringsvillighed. De input den studerende kommer med, kan tages op i fælles fora og benyttes som inspiration til udvikling og forandring for institutionen. Professionen føler sig presset af såvel ydre som indre udfordringer. Der er således et følt – og italesat behov for udvikling.

Spørgsmålet er, om pædagogen bliver gearet til denne forandring, hvor kravet om skriftlighed og dokumentation bliver skærpet? Vil pædagogen være i stand til at forhandle med andre fagområder og få sine perspektiver igennem? Eller vil sammenblandingen af personlighed og faglighed svække gennemslagskraften? Hvordan vil den mangel på synlighed og selvsikkerhed, som beskrives som et problem i for-

hold til brugerne, påvirke forhandlingskompetencen?

Den "onde" lærer

Lærerprofessionen opererer i et autoritetsbundet system, hvor der er klare kompetenceområder og roller. Der bliver ikke sat spørgsmålstegn ved, hvordan lærergeringen skal udføres. Vi ser således, at der er stor fokus på praktikantens vilje til udvikling, hvorimod det slet ikke er italesat hvorvidt de færdige professionsudøvere eller institutionen kan lære noget af en praktikant. Hvad angår professionens kernefaglighed, er der fokus på viden/færdigheder. Det er lærerens fag-faglige viden og hendes færdigheder i forhold til at planlægge et forløb, hvor stoffet kan formidles til eleven, som er i fokus

Forhold som bygger på disciplin og autoritet

Forholdet mellem lærer og elev er præget af autoritet, hvilket viser sig tydeligt i udtalelsernes gentagne pointering af praktikantens vellykkede/mislykkede forsøg på at skabe ro og orden i sin undervisning. "kraftig stemmeføring", "god gestik" og "øjeblikkontakt" og lignende kommunikative egenskaber henviser til lærerens evne til at skabe ro og synlighed i timerne. Udsagn af typen: "Han signalerer 'jeg styrer'", "en myndig kontakt"; en "naturlig myndighed"; "stærk udstråling"; "beslutsom"; "bestemt måde at irettesætte eleverne på"; "konsekvent"; "stor autoritet" og at fremstå som en "god rollemodel" er nogle af de etiketter, der underbygger lærerens højstatus i klasserummet.

Den lærerstuderende synes selv at være underlagt det samme autoritetsbundne system. I flere udtalelser fremhæves det, at praktikanten har levet op til skolens "regler"; "har overholdt aftaler"; "er kommet til tiden" og "har været grundigt forbedret". Disse udtalelser tyder på, at det generelle autoritetsforhold mellem lærer og elev videreføres i praktikantens position overfor praktikvejleder, som således bygger på et mester-lærlingeforhold. Dette indtryk styrkes ved, at der ikke er spor af

samarbejde med andre kollegaer, institutioner eller forældre i udtalelserne. Er dette udtryk for, at der i praktikken sker en ukritisk reproduktion af viden i et traditionelt mester-lærlinge forhold?

I udtalelserne fra lærerpraktikerne bliver de studerende især vurderet på deres evne til at modtage kritik fra praktikkollegen og foretage de ønskede ændringer af deres undervisningsplan og gennemførelsen af denne. Kravene til de studerendes udvikling af professionen omhandler med få undtagelser lærerdidaktiske forhold: "I idrætstimerne har han vist god evne til at bruge sine egne erfaringer og praktikkollegens tilbagemeldinger konstruktivt. Fra gang til gang er der kommet mere struktur på timerne"; "X har vist stor evne til at diskutere og forbedre sin undervisning. Vejledningen er blevet taget alvorligt og korrektioner – der har kun været tale om detaljer – er blevet foretaget i undervisningens praktiske gennemførelse efter vejleder-samtalerne"; "X har været lydhor overfor de ændringer, der har været foreslået af praktikkollegerne"; "X var rigtig god til at modtage kritik der blev givet i vejledningstimerne, og senere bruge den positivt i undervisningssituationer"; "X har vist, at han kan reflektere over egen undervisning og praktikkollegers kritik ved at modificere sine fremgangsmåder i undervisningen".

I disse udtalelser har vi ikke set eksempler på, at en studerende kan bidrage med inspiration til at institutionen kan udvikle sig. Man må spørge sig selv, hvordan dette stiller den studerende i forhold til at tilegne sig viden i forhold til fremtidsorienterede udfordringer? Hvilke muligheder giver det for at den viden, som produceres i CVU'erne giver inspiration til skolerne via praktikken?

Fokus på viden / færdigheder.

En del af udtalelserne fokuserer på den studerendes "fag-faglighed": "Han har et godt fagligt fundament"; "hun viste faglig og tværfaglig viden"; "solidt overblik over stoffet"; "stor faglig kompetence"; "fagligt meget velfunderet".

Hvad angår færdigheder, bliver der lagt vægt på den studerendes evne til at plan-

lægge og gennemføre en lektion – herunder etablering af ro i klassen: *"Hun aflevere en plan i god tid, som var særdeles grundig og velgennemtænkt. Alt i alt en fremragende plan, meget passende til det pågældende klassetrin"*; *"Undervisningen, der nøje holdt sig til planen, blev i hele forløbet foretaget med stor viden og professionalisme"*; *"X er i stand til at gennemføre den planlagte undervisning med de planlagte undervisningsmidler"*.

Personlige egenskaber inddrages sjældent. Når de nævnes er det som redskab til at etablere den nødvendige relation til eleven for at læring kan finde sted. Dette ses for eksempel i følgende udtalelse: *"Hun er imødekommende overfor den enkelte elev, og formår at skabe ro, inden hun starter sin undervisning"*. Når det fremhæves, at praktikanten er imødekommende overfor den enkelte elev, sker det i forbindelse med beskrivelsen af, at hun kan få ro i klassen. Den personlige egenskab: at være imødekommende bliver brugt til at få ro i klassen. *"Hun har en stærk personlig udstråling og virker meget beslutsom, og disse egenskaber, kombineret med stor faglig kompetence, udnytter hun positivt i forhold til eleverne. Hun omgås eleverne med respekt og opmærksomhed, og opnår til gengæld det samme fra elevernes side"*.

Forhold som bygger på ligeværdighed
Der er imidlertid også en anden vinkel på lærer-elevforholdet, som ikke henviser til lærerens fagbundne højstatus, men som tilnærmer et mere ligeværdigt forhold mellem lærer og elever: *"bruger elevernes interesser og viden"*; *"har en åben og demokratisk holdning overfor elevbestemmelse"*; *"imødekommende overfor den enkelte elev"*; *"omgås elever med opmærksomhed og respekt"*; *"et nært forhold til eleverne"*; *"involverer sig meget i den enkelte elev"* – og *"ikke bange for at vise børnene, at hun kunne lide dem"*. Disse anerkendende udsagn peger på en anden dimension af lærerens professionalitet, som pointerer en omsorgsrelation mellem lærer og elev, der bygger på en åben og ærlig interesse for, hvem eleverne er, og hvad de som personer bidrager med i undervisningen. Men det sid-

ste aspekt spiller sammen med professionens grundlæggende opgaver: at formidle et fagligt indhold. Med andre ord: orientering mod elevperspektivet er i høj grad udtryk for et formelt krav om differentiering af undervisningen. Se blot denne sætning: *"Han lytter til elevernes forslag eller svar, bruger elevernes interesser og viden til at levendegøre undervisningen med, og får det hurtigt passet ind i det i forvejen planlagte program."*

I lærerprofessionen kan relationen til eleverne siges at være dobbelt: På den ene side skal læreren forvalte sin lærerrolle med myndig autoritet. Men på den anden side indgår der også et ligeværdigt og anerkendende forhold til eleverne, som er grundlæggende for gensidig tillid og respekt. Lærerrollens autoritet er på samme tid under forhandling i mødet med eleverne og et naturligt udgangspunkt for professionsudøvelsen. Denne dobbelthed i lærerrollen kan måske udtrykkes igennem en udtalelse fra en pædagogstuderendes samarbejde med læreren i undervisningen af en tredjeklasse: *"har skabt en respekt om sin person og vundet elevernes tillid"*.

Opsamling

Det som umiddelbart springer i øjnene, da vi læste lærernes praktikudtalelser, er den store fokus på disciplin, gennemførelse af planer samt faglighed. Det er vel naturligt, at fagligheden står centralt i vurderingen af en lærer, men hvad med den dominerende fokus på evne til disciplinering? Andre forhold som evnen til at etablere tryghed i klassen eller et gensidigt tillidsforhold mellem lærer elev og eleverne imellem ser ud til at drukne. Er dette udtryk for at arbejdslivet i en folkeskole er så belastet af at skulle skaffe ro og orden i klassen, at praktikvejlederne kommer til at overprioritere det i deres praktikudtalelse? Eller skyldes det, at praktikken ikke afspejler arbejdslivet, således at aktiviteter, som er centrale for arbejdslivet udelades af praktikken og hermed af praktikudtalelsen? Vi tænker her især på samarbejde med andre kollegaer, med andre institutioner (SFO), forældre eller lignende.

Den virkelig overanstrengte

Sygeplejerskens placering i hierarkiet

Den sygeplejerskestuderendes position er på den ene side indskrevet i et system med fast afgrænsede fagområder, ansvarsområder og kompetenceområder mellem læger, plejepersonale, etc. De klart afgrænsede kompetenceområder afspejler et hierarki med lægen øverst og sygeplejersken som formidlende led mellem læge og patient:

"Hun har præcist formuleret patientens behov overfor lægen og er meget opmærksom på at følge op på ordinationer". På den anden side tales der meget om betydningen af det tværfaglige samarbejde, hvor formidlingen af viden foregår i et flow mellem fagområderne, og hvor betydningen af at kende sit professionelle kompetenceområde er central for den "kliniske undervisning"¹⁾: *"Har udviklet sin evne til at samarbejde med andre faggrupper... har opnået større sikkerhed i at formidle og koordinere informationer mellem de involverede parter".*

Sygeplejerskeprofessionen er bundet til et hierarkisk system, hvor kompetenceområderne, arbejdsopgaverne og ansvarsområderne er klart definerede i forhold til andre professioner. Dette udelukker dog ikke et tæt og forpligtende samarbejde såvel internt, kolleger imellem som eksternt til andre professionsudøvere. Det tværfaglige og tværsektorielle samarbejde står således centralt i professionens selvforståelse.

Viden / færdigheder

Hos sygeplejerskerne er der en række konkrete "tekniske" færdigheder, som man skal kunne: *"Har udøvet sårpleje, insulin-givning, medicindocering, obs af AT, stomi-pleje med poseskift."*; *"Har selvstændigt skiftet sår på et par borgere med ulcus inj., sårpleje, øjendrypninger, terminalpleje, smertebehandling"*. Herudover fremhæves især færdigheder i forhold til patientrelationen samt det tværfaglige samarbejde

Det tværfaglige samarbejde er ofte vurderet i udtalelserne: *"samarbejder tværfagligt"*; *"Kan på selvstændig vis etablere samarbejde med tværfaglige samarbejdspartnere"*; *"god til at samarbejde tværfagligt og tværsektorielt"*; *"ansvarlig i samarbejdet*

med andre faggrupper"; *"har gode samarbejdsrelationer internt som eksternt"*. Ud over disse overordnede udtalelser om tværfagligt og tværsektorielt samarbejde, fremstår spørgsmålet om dokumentation som centralt. Dokumentation er en central færdighed, for at det tværfaglige samarbejde kan fungere, da det afhænger af korrekt overførsel af informationer om den enkelte patients behandling. Kommunikation fremhæves som central, for at få informationer til at løbe fejlfrit i systemet: *"Kommunikerer godt ved skriftlig og mundtlig dokumentation"*; *"Kan mundtligt og skriftligt gøre rede for sine overvejelser"*; *"Kan dokumentere plejen skriftligt og mundtligt"*; *"Skriver omhyggelig rapport"*; *"Arbejder godt med dokumentation i journalerne"*; *"Kan nu skelne væsentlige fra uvæsentlige informationer i forbindelse med dokumentation"*.

Forhold til brugeren

Et ofte nævnt og centralt aspekt i relationen mellem sygeplejerske og patient/borger er kommunikationen. På den ene side er kommunikation vigtig for at indhente viden om patienten, på den anden side bruges kommunikation til at informere og orientere patienten om behandling/pleje. Sygeplejersken befinder sig altså i en situation, hvor hun skal varetage to opgaver samtidig: dels skal hun oversætte systemets logik og sammenhæng for patienten, dels skal hun indhente viden fra og skabe en forståelse af patienten for at kunne tilrettelægge behandling og pleje efter patientens udtrykte behov og interesser: *"Hun har præcist formuleret patientens behov overfor lægen og er meget opmærksom på at følge op på ordinationer"*.

Sygeplejerskernes profession kan belyses i skæringsfeltet mellem behandling, den tekniske side af professionsudøvelsen, og selve plejen, som er omsorgsdelen i professionsudøvelsen. Groft sagt udspiller relationen mellem sygeplejerske og patient/borger sig som en blanding af autoritet og ligeværdig/anerkendende relation, som det fremgår af denne udtalelse: *"Du er meget opmærksom på at bevare patientens integritet og informerer på en ligeværdig*

måde om de tiltag, der gøres for patienterne". Den professionelle omsorg beskrives som at "tage udgangspunkt i borgernes opfattelse af sin livssituation"; "udvise tillid og respekt og engagement i sit møde med borgerne"; "vise stor respekt for den enkelte og dennes pårørende"; "tager udgangspunkt i den enkeltes specifikke situation"; "er åben og imødekommende". Som det fremgår, er sygeplejerskeprofessionens selvforståelse bygget op om en stærk anerkendelse af patient/borgerperspektivet. Der er dog ingen tegn på, at de anerkendende relationer afhænger af en respons fra patienten/borgeren. Patientens/borgerens reaktioner på plejen eller omsorgen bliver ikke nævnt i udtalelserne. Der synes således at være et indbygget autoritetsforhold i omsorgsrelationen, hvor sygeplejersken ved siden af ønsket om at være på patientens/borgerens niveau befinder sig over patienten i en ikke-italesat magtposition. Dette fremgår ikke i udtalelserne, men fremtræder tydeligere, hvis man tager højde for patientens/borgerens situation: Patienten er under behandling, bundet til sengen og for en stor dels vedkommende underlagt de beslutninger plejepersonalet træffer. Desuden symboliserer sygeplejerskens hvide kittel en status og en magtposition overfor patienten/borgeren, som er indiskutabel.

Ligesom hos læreren er sygeplejerskens autoritet indbygget i embedet. Måske af den grund genfinder vi heller ikke problematikken med at være for stille og ikke kunne træde i karakter. Når praktikanter beskrives som rolige, er det positivt: "Med sin rolige og tillidsvækkende væremåde er hun blevet accepteret som en professionel samarbejdspartner af vores patienter"; "På sin rolige facon formår hun at strukturere sin arbejdsdag, så hun fagligt kommer i dybden, men også opnår en tæt kontakt med sine patienter". Vi har derfor grund til at antage, at sygeplejerskens arbejde ikke er karakteriseret ved, at hun skal træde i karakter og sætte grænser overfor en målgruppe (patienten), på samme måde som tilfældet er for læreren og pædagogen.

Gennem praktikudtalelserne bliver adskillige udviklingskrav til praktikanten

formuleret. Der efterlyses især udviklingen af forskningsbaseret viden og færdigheder: "skal fortsat arbejde med at inddrage sygeplejefaglig viden fra udviklings- og forskningsarbejde"; "mangler at inddrage og formidle viden fra udviklings- og forskningsarbejde i daglig debat og i udøvelsen af sygeplejen"; "problemer med at kommunikere både skriftligt og mundtligt"; "mangler færdigheder i at argumentere fagligt"; "kunne godt være mere velfunderet teoretisk"; "skal arbejde videre med overblik og at koble teori og praksis samt at koble teorier til patienten". Et par steder italesættes personlige egenskaber: "at træde i karakter som sygeplejerske"; "tro på sig selv"; "skal lære at tage ansvar". Det er iøjnefaldende, hvor ofte det fremhæves, at sygeplejersken skal kunne argumentere for og dokumentere skriftligt i forhold til alt, hvad hun foretager sig med patienten. Spørgsmålet om dokumentation var for eksempel ikke synligt for pædagogerne. Udover disse udtalelser om forandringer af de studerende, er det bemærkelsesværdigt, så mange udtalelser, der berører udviklingen af selve sygeplejen: "X er opmærksom på at skabe debat om aktuelle problemstillinger i forhold til sygeplejen i afdelingen og andre steder", "Hun er god til at reflektere over praksis – både den eksisterende og den ønskelige – hun tænker udviklende i forhold til sygeplejen"; "forholder sig kritisk til egen uddannelse og samfundets tilbud af sundhedsydelser", "Du gør dig fine overvejelser i forhold til amtets struktur og sygehusvæsenet og konsekvenserne for patienterne, hermed viser du, at du er bevidst om dette". Det kunne godt se ud til, at den studerende forholder sig kritisk til ting, som "er ufarlige", således, at hendes kritiske refleksioner mere har præg af akademiske øvelser i kritisk refleksion, end de er forankret i hendes praktiske arbejde: "I din opgave viser du, at du undrer dig og tør være kritisk overfor sygeplejen som du oplever den, du analyserer den og søger at komme med mulige målsætninger og eventuelle tiltag for at udvikle området, vel vidende at det er et vanskeligt område – det er godt!" Sidste citat viser en intention: "det er godt". Det

kan tages som udtryk for, at vejleder repræsenterende professionen gerne ser, at praktikanterne er kritiske overfor sygeplejen, men at det samtidigt ikke er en nem opgave.

Det som træder frem i udtalelserne, er et pres fra uddannelsesinstitutionen. I forbindelse med at sygeplejerskeuddannelsen er blevet en professionsbacheloruddannelse, er der implementeret en række ændringer, som har indflydelse på praktikken. Der er således flere opgaver, som skal afleveres. Dette pres viser sig i over halvdelen af udtalelserne: *"Praktikperioden har været præget af et hektisk forløb, med stigende krav til den studerende"; "der skal arbejdes videre med at inddrage og formidle sygeplejefaglig viden fra forsknings- og udviklingsarbejde"; "X har arbejdet med 3 læringskontrakter og har været lidt presset den sidste halvdel af perioden"; "de interne opgaver har fyldt MEGET i praktikken"*.

Praktikudtalelserne bærer præg af, at der stilles mange forskellige krav, som alle skal indeholdes i hver enkelt praktik. Der er stor fokus på den tekniske kunnen, på omsorg til borgeren, på tværfaglighed og tværinstitutionelt samarbejde, dokumentation, samt inddragelse af forskningsbaseret viden til udvikling af sygeplejen. Kravene er så mange, at billedet går hen og bliver fragmenteret. Den enkelte praktikant/ praktikvejleder kommer med udsagn om overanstrengelse.

Kan det virkelig passe, at hver enkelt praktikant skal rumme hele sygeplejen i sit praktikforløb, samt dennes fremtidige forskningsbaserede udvikling?

Tre billeder – tre fagligheder

Vores læsning har fremkaldt tre noget entydige billeder af de tre professioner, som vi har udfordret med en række spørgsmål.

For den pædagogiske profession fremkaldte læsningen et billede af en profession, som lægger vægt på omsorgsfuldhed og medmenneskelighed. Hvis dette billede afspejler professionen, mener vi, at man står overfor en række problemer:

På grund af moderniseringstendenser møder de pædagogiske institutioner dagligt nye krav om synlighed og dokumentation af praksis. Den sammenblanding af faglighed og personlighed, som vi ser i praktikudtalelserne, samt udtalelser om mangel på synlighed og selvsikkerhed, vil være et handicap for professionen i denne sammenhæng. Er pædagogprofessionen for eksempel gearret til de forhandlinger der vil kunne opstå i forbindelse med "kampe" om hvad børn skal lære i daginstitutionerne? Har de tilstrækkeligt med faglige begreber og selvsikkerhed? Og hvad med deres samarbejdsevner. Når presset øges og der opstår konflikter, vil de så være i stand til at forholde sig professionelt? Vil de tætte personlige relationer indadtil være velegnede i et øget tværfagligt og tværinstitutionelt samarbejde?

For lærerprofessionen fremkalder læsningen et billede af en autoritær og disciplinerende profession uden fokus på det hele barn eller det kollegiale samarbejde. Afspejler det professionen og hvilke problemer rummer det?

Den store fokus på fagfaglighed og disciplin ser ud til at overskygge hensynet til det "hele barn". Sker der en fokusering på kunnen og færdigheder fremfor social kompetence? Samarbejde med andre kollegaer, institutioner eller forældre er ikke nævnt. Vi tvivler på, at det skyldes, at dette ikke er en væsentlig del af det daglige arbejde. Man kan derfor kun undre sig over, at det ikke er inddraget som en del af praktikken eller indgår i vurderingen. Sætter det den studerende i en situation, hvor han ikke er udstyret til at tackle denne del af arbejdet, fordi der ikke har været fokus på det i uddannelse/praktik? Den ensidige fokus på klasseværelset udelukker organisatorisk tænkning i praktikken. Giver dette problemer i forhold til at agere i forhold til ledelse, andre institutioner, forældrebestyrelser etc?

For sygeplejerskeprofessionen fremkalder læsningen et billede af en profession som forsøger at inkludere alle krav fra uddannelsen såvel som fra arbejdsliv i sin profes-

sionsforståelse samt i den enkelte praktik. Den studerende vurderes på: Den tekniske kunnen, omsorg til borgeren, tværfagligt og tværinstitutionelt samarbejde, dokumentation, kommunikation samt inddragelse af forskningsbaseret viden til udvikling af sygeplejen. Forståelsen fremstår så bredspektret, at billedet bliver fragmenteret. Er denne fagbevidsthed opstået ved at sygeplejerskerne har skullet begrunde deres faglighed opadtil til lægerne såvel som nedadtil til SOSU? Er det hensigtsmæssigt, at den enkelte studerende skal rumme hele fagområdet i sin praktik. Der er flere udtalelser, som tyder på, at det er for meget, idet der refereres til stort pres fra uddannelsessiden under praktikken.

For alle tre uddannelser er spørgsmålet om hvad den studerende bedømmes på således penibelt: Er det sådan her det skal være?

Metodeovervejelser

Udgangspunktet for vores analyse er 80 praktikudtalelser fra de tre nævnte professioner²⁾. I vores læsning af teksterne har vi søgt at "fremmedgøre" os fra materialet ved hjælp af metoden "naivlæsning"³⁾. Det indebærer, at vi har taget teksten på ordet og har forsøgt at sætte parentes om vores egne forforståelser. Efter adskillige gennemlæsninger er der fremkommet en række mønstre i udsagnene, som vi har opsamlet i temaer. Disse temaer har vi underlagt en kommunikativ validering, hvor vi har diskuteret vores tolkninger med praktikkoordinatorer i et fokusgruppinterview.⁴⁾ Under næste fase i læsningen har vi forholdt os komparativt til teksterne⁵⁾. Komparationen har hjulpet os med at se de enkelte professioner klarere. Ved at veksle frem og tilbage mellem de forskellige professioners praktikudtalelser, er den enkelte professions særlige måde at italesætte sig selv på blevet klarere for os. Udsagn som har været så "naturlige" indenfor én profession, at vi ikke har set dem, fremtræder pludseligt klart, ved at de ikke er italesat i en anden.

I den sidste fase har vi endnu engang præsenteret vores analyser for praktikko-

ordinatorerne i en sidste kommunikativ validering.

I vores analysearbejde har vi haft Faircloughs tre analyseniveauer med i overvejelserne: tekstniveauet, diskursniveauet og den sociale praksis⁶⁾. Det meste af analysen foregår på tekstniveauet. Diskurs og social praksis indgår som den nødvendige forudsætning for at tolke teksten. Ifølge Fairclough rummer diskursniveauet viden om de produktions- og konsumptionsforhold som er forbundet til teksten. Den sociale praksis inddrager personer (som er bærere af værdier, holdninger og historie), handlinger, interaktioner, den materielle verden – og diskursen.⁷⁾ De to niveauer, diskursniveauet og den sociale praksis, er svære at adskille i virkelighedens verden.

Et af de perspektiver, vi har været opmærksomme på, er om der er tegn i udtalelserne, som kan være udtryk for udfordringer i professionen⁸⁾. Da de tre berørte professioner er ved at implementere strukturelle forandringer som følge af professionsbachelortitlen, samt krav om forskningstilknytning og udviklingsarbejde⁹⁾, har vi været særligt opmærksomme på, om og i givet fald hvordan, disse udfordringer sætter sig igennem i diskursen. Ifølge Fairclough disartikuleres eksisterende diskursorden, når der inddrages nye koder i diskursen og ny orden opstår efter nogen tid. Det vil således være forventeligt, at der sker diskursmæssige forandringer med inddragelse af koder som "professionsbachelor", "forskningstilknytning" eller "udviklingsarbejde". Samtidig vil der givetvis også være spor i diskursen fra de strukturelle forandringer, som de enkelte institutioner er underlagt grundet de generelle moderniseringstendenser i det offentlige¹⁰⁾: markedsorientering, effektivisering, decentralisering, kvalitetskontrol.

Litteratur:

- Fairclough, Norman, *Analysing Discourse*, Routledge, 2003.
Fairclough, Norman, *Discourse and Social Change*, Polity Press, 1992.
Grue-Sørensen, Knud, *Hvad er komparativ pædagogik*, i Pædagogik mellem videnskab og filosofi, Gyldendals Pædagogiske Bibliotek, 1965.
Hjort, Katrin *Moderniseringen af den offentlige sektor*, Roskilde Universitetsforlag, 2001.
Jørgensen og Phillips, *Diskursanalyse som teori og metode*, Samfundslitteratur, Roskilde Universitetsforlag, 1999.
Klausen, Kurt Klaudi (red), *New Public Management i Norden*, Odense Universitetsforlag, 1998.
Weber, Kirsten, *Professionsuddannelserne i vadestedet eller senmodernitetens paradoksale kvalificering*, Social Kritik, 81, 2002.

Noter:

1. Den "kliniske undervisning" er sygeplejerskeuddannelsens betegnelse for, hvad de to andre professioner kalder "praktik".
2. Da der deltog to uddannelsesinstitutioner, som uddanner pædagoger, har vi haft flere udtalelser fra denne profession til rådighed. Dette kombineret med vores egen arbejdstilknytning på et pædagogseminarium, har givet os andre forudsætninger for at tolke denne profession.
3. Jørgensen og Phillips, *Diskursanalyse som teori og metode*, Samfundslitteratur, Roskilde Universitetsforlag, 1999, s. 32.
4. Tekstlæsningsmetoden har været inspireret af Kirsten Webers brug af fokusgrupper til validering, Weber, 2002, s.77ff.
5. Vi har været inspireret af: K. Grue-Sørensen, *Hvad er komparativ pædagogik*, i Pædagogik mellem videnskab og filosofi, Gyldendals Pædagogiske Bibliotek, 1965.
6. Fairclough Norman, *Discourse and Social Change*, Polity Press, 2003, s. 66 ff.
7. Fairclough, 1992, s. 98 ff.
8. Jørgensen og Phillips, s. 34
9. Ny lov for mellemlange og videregående uddannelser, lov nr. 481 af 331/5 2000.
10. se fx Katrin Hjort, *Moderniseringen af den offentlige sektor*, Roskilde Universitetsforlag, 2001, samt Kurt Klaudi Klausen (red), *New Public Management i Norden*, Odense Universitetsforlag, 1998.

Om projektet og forfatterne:

Udviklingsprojektet er finansieret af CVU Sjælland (løbetid august 2002-august 2004), med Randi Andersen fra Hindholm Socialpædagogiske Seminarium som projektleder. Der har deltaget en praktikkoordinator fra hver af CVU-parterne: Slagelse Seminarium – Nord (Helle Arnskov), Sygeplejeskolen Vestsjællands Amt (Susanne Jensen afløst af Gro Winnem), Hindholm Socialpædagogiske Seminarium (Hanne Jahn), Holbæk Lærerseminarium (Anne Louise Lindgreen) og Ankerhus (Pia Højbjerg). Herudover har Thomas Bille fra Hindholm deltaget i projektet. Projektet har forskningstilknytning på RUC og artiklen er blevet til i et forskningsværksted med Kirsten Weber. Materiale fra Ankerhus er ikke medinddraget i nærværende analyse.

Tidligere resultater fra projektet kan læses på Hindholm Socialpædagogiske Seminariums hjemmeside under menuen: forskning og udvikling.

Randi Andersen, cand. comm., tidligere højskolelærer, videnskabelig medarbejder på DPU, har arbejdet for undervisningsministeriet samt som konsulent med værdisafklaring og selvevaluering. Har deltaget i flere udviklingsprojekter. Ansat på Hindholm Socialpædagogiske Seminarium siden 2001.

Thomas Bille har været ansat på Hindholm Socialpædagogiske Seminarium siden 2001. Han er uddannet cand. mag. i Pædagogik ved Københavns Universitet 2000.